

Thematisch kader kinderrechten

Intro

Kinderrechten zijn mensenrechten. Het betreffen daarbij mensenrechten die specifiek zijn aangepast aan het kind vanwege de kwetsbaarheden, de leeftijd-gebonden behoeften en bijzonderheden van het kind. En ze houden daarbij rekening met het recht op ontwikkeling van een kind.

Omdat kinderen specifieke kwetsbaarheden en behoeften hebben, kan het zijn dat bedrijfsactiviteiten niet schadelijk zijn voor volwassenen, maar wel een negatieve impact hebben op de rechten en het welzijn van kinderen. Daarom zijn due diligence activiteiten die alleen zijn gericht op mensenrechten niet voldoende om (risico's op) kinderrechtschendingen te identificeren en mitigeren.

In veel bedrijfssectoren kan er sprake zijn van een verhoogd risico op schendingen van kinderrechten. Om deze schendingen zoveel mogelijk te voorkomen dan wel te mitigeren is het ook voor een Pensioenfonds belangrijk om duidelijk beleid te ontwikkelen op dit thema (en niet alleen op het thema mensenrechten). Op deze manier is het duidelijk voor de bedrijven waar een Pensioenfonds in belegt, wat er op dit gebied verwacht mag worden en stelt het het fonds en eventuele uitvoerders in staat om adequaat met de risico's op dit thema om te gaan.

Dit kader, dat opgesteld is door Save the Children, geeft een handvat bij het vaststellen van dit beleid (deel 1 van dit document). Ook is in dit kader uitgewerkt welke criteria een fonds kan hanteren en wat dit betekent voor de 6 stappen van het due diligence proces (deel 2).

Inhoud

1.	Het thema kinderrechten	3
1.1	Link met andere thema's.....	4
1.2	Richtlijnen en verdragen	4
1.2.1	Het Internationale Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK)	4
1.2.2	De Child Rights and Business Principles (CRBP's).....	5
1.2.3	ILO Conventies.....	6
1.2.4	Sustainable Development Goals (SDG's).....	7
1.2.5	Sector-specifieke richtlijnen	7
1.3	Risicofactoren, risicosectoren en risicolanden.....	7
2.	Hulp bij de toepassing van due diligence	9
2.1	Inbedden van ESG in relevant beleid en managementsystemen.....	9
2.2	Identificeren en beoordelen van daadwerkelijke en potentiële negatieve impact in de beleggingsportefeuille en bij potentiële beleggingen.....	14
2.3	Monitoring van implementatie en resultaten.....	17
2.4	Transparantie en communicatie over de aanpak.....	17
2.5	Aandringen op of bijdragen aan herstel en verhaal.....	18

1. Het thema kinderrechten

Kinderen vormen bijna een derde van de wereldbevolking en bedrijven komen op verschillende manieren direct en indirect in aanraking met kinderen. Kinderen zijn consumenten, jonge werknemers, familieleden van werknemers en kinderen leven in gemeenschappen en gebieden waarbinnen bedrijven opereren. Tegelijkertijd hebben kinderen extra behoefte aan zorg en bescherming om zich te kunnen ontwikkelen. Zij zijn extra kwetsbaar voor geweld, uitbuiting en misbruik.

Waar het gaat om kinderrechten richt het beleid van bedrijven en investeerders zich in veel gevallen als eerste op het thema kinderarbeid¹. En dit is op zich ook niet onlogisch. De ILO meldt dat wereldwijd 152 miljoen kinderen werken in de formele en informele sector². Bijna de helft van deze kinderen verricht gevaarlijk werk en een groot deel van hen gaat niet naar school. Kinderrechten gaan echter over veel meer. Klimaatverandering en milieuvervuiling hebben langetermijneffecten op het leven en welzijn van kinderen en druisen in tegen hun rechten. Het ontbreken van een leefbaar loon bij de ouders of slechte en/of gevaarlijke werkomstandigheden op hun werk hebben een directe en indirecte impact op de rechten van hun kinderen; marketing door bedrijven van ongezonde voeding gericht op kinderen draagt bij aan overgewicht en obesitas^{3 4} en het recht op gezondheid. En ondanks alle inspanningen van de toeristische sector halen berichten over kindersekstoerisme nog regelmatig de krant. Dit zijn slechts enkele voorbeelden waar kinderrechten en bedrijfsactiviteiten elkaar raken.

Om invulling te geven aan de verantwoordelijkheid om kinderrechten te respecteren bij investeringen is het van belang dat pensioenfondsen hierop beleid ontwikkelen dat er op ziet dat risico's op negatieve impact op kinderrechten worden voorkomen of worden gemitigeerd.

Onderstaand kader geeft hierbij richting.

Een goed (beleggings)beleid op het thema kinderrechten houdt onder meer in dat een pensioenfonds:

- In het beleggingsbeleid kinderrechten expliciet erkent;
- In het beleid criteria (en indicatoren) benoemt waaraan beleggingen moeten voldoen, om kinderrechtenschendingen te helpen voorkomen. Met een verwijzing naar het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind, De Child Rights and Business Principles en ILO-conventies no. 138 en 182 (*zie uitleg over richtlijnen en verdragen hieronder*) als het raamwerk op basis waarvan risico's in relatie tot kinderrechten worden beoordeeld;
Zie voorbeeldcriteria in deel 2 van dit document (due diligence stap 1)
- In het beleid omschrijft dat beleggingen met regelmaat worden geanalyseerd - waarbij gevoelige sectoren, landen en bedrijven worden geïdentificeerd - en (her-)beoordeeld op

¹ https://www.globalchildforum.org/wp-content/uploads/2018/03/Investor-Insights_Global-Child-Forum-180328.pdf

² <https://ilostat.ilo.org/topics/child-labour/>

³ <https://www.who.int/dietphysicalactivity/publications/recsmarketing/en/>

⁴ Steeds meer bedrijven erkennen de impact van voeding op kinderen en passen hun marketingbeleid aan, zoals bijvoorbeeld Unilever: https://www.voedingnu.nl/voedingscommunicatie/nieuws/2020/02/unilever-stopt-met-reclame-voor-kinderijsjes-10113725?_ga=2.255742088.1256469124.1582637135-500645180.1582637135

grond van de ontwikkelde criteria. En in het beleid voorziet dat kinderen als stakeholders worden betrokken;

- In het beleid beschrijft dat en op welke wijze een risico-analyse wordt uitgevoerd om risico's en impacts van een potentiële belegging te beoordelen, met specifiek aandacht voor kinderrechten;
- Beleid bepaalt ten aanzien van sectoren of bedrijven die worden uitgesloten van investeringen, dan wel met wie een actieve dialoog wordt aangegaan;
Zie voorbeelden van engagementvragen in deel 2 van dit document (due diligence stap 3)
- In het beleid mogelijkheden aangeeft voor eventuele samenwerking met andere beleggers.

Verder kan in het beleid worden vastgelegd dat rekening wordt gehouden met de rechten van kinderen door:

- De voorkeur te geven aan beleggingen waarvan de producten of diensten een positieve bijdrage leveren aan de bescherming van kinderrechten;
Zie voorbeelden van impactbeleggen in deel 2 van dit document (due diligence stap 3)
- Het onderwerp kinderrechten stelselmatig op te nemen als bespreekpunt in de dialoog met bedrijven en andere beleggers om het belang van het respecteren en bevorderen van de rechten van kinderen te benadrukken en het bewustzijn hierover te vergroten.
Zie voorbeelden van positieve engagement in deel 2 van dit document (due diligence stap 3)

1.1 Link met andere thema's

Kinderrechten betreffen een heel scala aan specifieke rechten voor kinderen. Het is van belang zich te realiseren dat veel andere thema's, die zich op het oog niet direct op kinderen richten, ook tot een extra negatieve impact op kinderrechten kunnen leiden. Gedacht kan worden aan thema's als Klimaatverandering, Wapens, Toegang tot Medicijnen en Leefbaar Inkomen. Deze thema's hebben, naast een impact op mens en/of milieu, een vergrote impact op kinderrechten, juist weer vanwege de extra kwetsbaarheid van deze groep.

1.2 Richtlijnen en verdragen

1.2.1 Het Internationale Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK)

Kinderrechten betreffen internationaal erkende onvervreembare basisrechten. Ze houden onder andere in dat ieder kind het recht heeft om gezond op te groeien, naar school te gaan en om fysiek en psychisch veilig te zijn. Deze rechten zijn vastgelegd in het unaniem aangenomen Internationale Verdrag inzake de Rechten van het Kind van de Verenigde Naties uit 1989 (IVRK).

Door vrijwel alle landen ter wereld is dit verdrag vervolgens geratificeerd, zo ook door Nederland in 1991. Het verdrag verwoordt de burgerlijke, politieke, economische, sociale en culturele rechten van kinderen⁵. Hierbij wordt als kind aangemerkt iedere persoon jonger dan achttien jaar, tenzij de nationale wetgeving de meerderjarigheidsgrens lager vaststelt.

⁵ UN Convention of the Rights of the Child www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx

1.2.2 De Child Rights and Business Principles (CRBP's)⁶

Het IVRK en de United Nations Guiding Principles on Business and Human Rights (UNGP's) zijn aanleiding geweest voor de UN Global Compact, Save the Children en Unicef om in 2011 de Children's Rights and Business Principles (CRBP's)⁷ op te stellen. Hierbij zijn de UNGP's vertaald in 10 principes van kinderrechten, onderscheiden naar werkplek, de consumentenmarkt en leefomgeving en milieu (zie hieronder), op basis waarvan bedrijven en investeerders risico's op schending van kinderrechten kunnen identificeren en mitigeren. De CRBP's maken onderscheid in en beschrijven acties voor:

- het *respecteren* van de rechten van kinderen; het vermijden van mensenrechtenschendingen, inclusief kinderrechtenschendingen, en het adresseren van nadelige gevolgen. Respect voor de rechten van kinderen is de minimale vereiste voor bedrijven;
- het *ondersteunen* van deze rechten; vrijwillige acties die erop gericht zijn de mensenrechten en kinderrechten te bevorderen. Acties voor ondersteuning van de rechten van kinderen worden sterk aangemoedigd.

ALGEMEEN

- **CRBP 1:** Alle bedrijven hebben de verantwoordelijkheid om de rechten van kinderen te respecteren en zich in te zetten voor de ondersteuning van de mensenrechten van kinderen.

WERKPLEK

- **CRBP 2:** Alle bedrijven dienen bij te dragen aan de uitbanning van kinderarbeid, inclusief in alle zakelijke activiteiten en zakelijke relaties.
- **CRBP 3:** Alle bedrijven dienen zorg te dragen voor waardig werk voor jonge werknemers (kinderen boven de minimumleeftijd), ouders en zorgverleners.
- **CRBP 4:** Alle bedrijven dienen te zorgen voor de bescherming en veiligheid van kinderen bij alle zakelijke activiteiten en faciliteiten.

CONSUMENTENMARKT

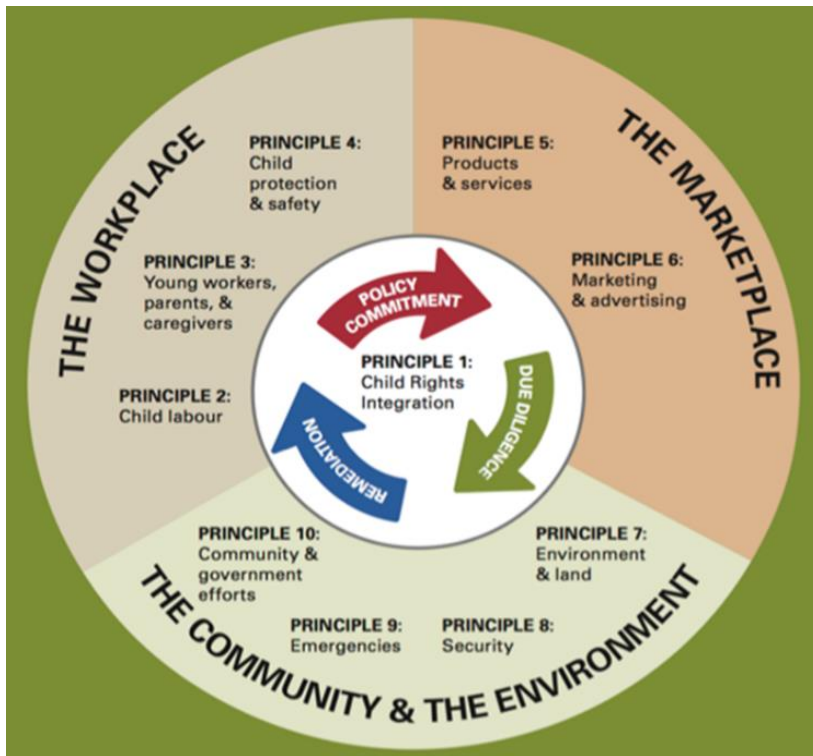
- **CRBP 5:** Alle bedrijven zorgen dat producten en diensten veilig zijn en streven er naar de rechten van kinderen via producten en diensten te ondersteunen.
- **CRBP 6:** Alle bedrijven maken gebruik van marketing en advertenties die de rechten van kinderen respecteren en ondersteunen.

LEEFGEMEENSCHAP en MILIEU

- **CRBP 7:** Alle bedrijven respecteren en ondersteunen kinderrechten met betrekking tot het milieu en ten aanzien van landrechten.
- **CRBP 8:** Alle bedrijven dienen de rechten van kinderen in beveiligingsarrangementen te respecteren en ondersteunen.
- **CRBP 9:** Alle bedrijven dienen kinderen te helpen beschermen die getroffen zijn door noodsituaties.
- **CRBP 10:** Alle bedrijven versterken de inspanningen van de gemeenschap en de overheid om de rechten van kinderen te beschermen en te waarborgen.

⁶ <https://resourcecentre.savethechildren.net/library/childrens-rights-and-business-principles-crbp>

⁷ <http://childrenandbusiness.org/>

Figuur 1: 'Children's Rights and Business Principles' (CRBP's)

1.2.3 ILO Conventies⁸

- **ILO Conventie no. 138** bepaalt het verbod op kinderarbeid en geeft bepalingen voor de minimumleeftijd waarop werk is toegestaan. Deze is bepaald op de minimumleeftijd waarop schoolplicht bestaat en is in ieder geval niet jonger dan 15 jaar. Voor lage- en middeninkomenslanden is deze bepaald op 14 jaar⁹. Licht werk (dat naar verwachting niet schadelijk is voor de gezondheid of ontwikkeling van kinderen en niet nadelig is voor hun onderwijskansen) is toegestaan voor kinderen tussen 13 en 15 jaar. Voor lage- en middeninkomenslanden gelden voor licht werk leeftijdsgrenzen tussen 12 en 14 jaar.
- **ILO Conventie no. 182** betreft de uitbanning van de ernstigste vormen van kinderarbeid, zijnde alle vormen van slavernij en handel in kinderen, het gebruik van kinderen voor prostitutie en pornografie, en de uitbuiting van kinderen in clandestiene activiteiten, zoals drugs. Onder deze Conventie vallen ook gevaarlijke vormen van kinderarbeid die een risico voor het kind inhouden wat betreft gezondheid, veiligheid en moraal¹⁰. Het verbod van deze vorm van kinderarbeid is met name ook relevant voor de groep 15- tot 18-jarigen.

De ILO heeft in 2015 een leidraad uitgebracht voor bedrijven en kinderarbeid¹¹.

⁸ Er zijn ook andere relevante ILO Conventies zoals [ILO conventie no. 183](#), [no. 90](#) en [no. 77](#) met beschermende bepalingen voor kinderen, en [ILO conventie no. 156](#) met beschermende bepalingen voor ouders met gezinsverantwoordelijkheden, maar deze zijn door veel landen nog niet geratificeerd.

⁹ Zie voor een overzicht van de minimumleeftijd in de verschillende landen:

https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:11300:0::NO:11300:P11300_INSTRUMENT_ID:312283

¹⁰ Verschillende landen hebben een lijst opgesteld met wat zij aanmerken als "hazardous child labour":

https://www.ilo.org/ipecc/informationresources/WCMS_382487/lang-en/index.htm

¹¹ https://www.unglobalcompact.org/docs/issues_doc/labour/tools_guidance_materials/ILO-IOE-child-labour-guidance.pdf

1.2.4 Sustainable Development Goals (SDG's)

Alle SDG's hebben relevantie voor de rechten van kinderen¹². Veel van de SDG's zijn direct gerelateerd aan kinderrechten (zoals SDG 2: geen honger; SDG 3: een goede gezondheidszorg; SDG 4: kwalitatieve educatie; SDG 6: schoon water en sanitair) en refereren aan de (ontwikkelings)doelen met betrekking tot kinderen. SDG's 8.7 en 16.2 zijn gerelateerd aan kinderarbeid¹³.

1.2.5 Sector-specifieke richtlijnen

Er bestaan ook richtlijnen die betrekking hebben op specifieke sectoren. Een voorbeeld met betrekking tot marketing binnen een specifieke sector wordt gegeven in onderstaand kader

WHO Internationale Code rond marketing van borstvoeding-vervangende producten met aanvullende resoluties¹⁴

Borstvoeding heeft unieke voordelen voor de gezondheid van het kind¹⁵. Het is veilig in vergelijking met flesvoeding, met name in landen waar er een groter risico is op vervuild water. En het is goedkoop. Borstvoeding is aangemerkt als een mensenrecht. Borstvoeding-vervangende producten mogen om die reden niet worden gepromoot.

De Wereldgezondheidsorganisatie heeft tegen deze achtergrond een code opgesteld dat een verbod inhoudt van reclame en andersoortige promotie voor borstvoeding-vervangende producten. Ondernemingen dienen deze code na te leven, ongeacht de nationale wetgeving van het land waar het product op de markt wordt gebracht.

1.3 Risicofactoren, risicosectoren en risicolanden

Er is een groot aantal bedrijfstakken met belegbare vermogenstitels waarin kinderrechten een rol spelen, waaronder¹⁶:

- **Textielsector** (waaronder ook schoenen en leerlooierijen)¹⁷: risico's ten aanzien van kinderarbeid, ontbreken van waardig werk¹⁸ voor kinderen en ouders, en blootstelling aan giftige stoffen¹⁹;

¹² Zie ook het rapport '[Mapping the global goals for sustainable development and the convention of the rights of the child](#)' van Unicef

¹³ https://www.ilo.org/global/topics/dw4sd/themes/child-labour/WCMS_559713/lang--en/index.htm

¹⁴ <https://www.who.int/nutrition/publications/infantfeeding/9241541601/en/>

¹⁵ https://www.who.int/maternal_child_adolescent/topics/child/nutrition/breastfeeding/en

¹⁶ <https://www.business-humanrights.org/en/business-children>

¹⁷ <https://www.childrensrighsatlas.org/industry-analysis/apparel-and-footwear/overview/>

¹⁸ Voor een beschrijving van factoren die invulling geven aan het begrip 'waardig werk' zie:

<https://www.ilo.org/global/topics/decent-work/lang--en/index.htm>

¹⁹ Dit risico wordt gerelateerd aan kinderrechten omdat chemicaliën een grotere negatieve impact hebben op kinderen (die nog in de groei zijn) dan op volwassenen.

- **Landbouwsector**²⁰ (waaronder koffie, cacao, thee, katoen, suiker, specerijen): risico's ten aanzien van kinderarbeid, gevaarlijk werk²¹ en blootstelling aan giftige stoffen;
- **Mijnbouwsector** (zoals goud, zilver, kobalt, koper, natuursteen) en **Olie- en Gassector**²²: risico's ten aanzien van kinderarbeid, gevaarlijk werk²³, onveilige leefomgeving als gevolg van industrie, milieuverontreiniging en gezondheidsrisico's vanwege giftige stoffen;
- **Elektronicasector (inclusief Recyclingsector)**²⁴: risico's ten aanzien van kinderarbeid en gevaarlijk werk; risico's als gevolg van blootstelling aan giftige stoffen;
- **Voedingsmiddelenbranche**²⁵: risico's ten aanzien van onvoldoende toegang tot voeding en ten aanzien van marketing van ongezonde voeding (hetgeen kan leiden tot obesitas, dieet-gerelateerde ziektes of ondervoeding);
- **Farmaceutische industrie**²⁶: risico op onvoldoende toegang tot medicijnen i.v.m. hoge medicijnprijzen of onvoldoende onderzoek naar nieuwe medicijnen;
- **Dienstenverkeer en toerisme**: risico's ten aanzien van seksuele exploitatie en kinderhandel.
- **ICT sector**²⁷: risico's ten aanzien van seksueel misbruik en exploitatie, blootstelling aan ongeschikte online content, producten en diensten, risico's op schenden van online privacy.

De hier genoemde sectoren en risico's zijn niet uitputtend. Bovendien kunnen kinderrechtschendingen in het geding komen of worden vergroot door:

- A. de context, zoals bijvoorbeeld het behoren tot een bepaalde (minderheids)groep, de leef- en werkomstandigheden van de ouders (waaronder gebrek aan voldoende inkomen, lange werkdagen ten koste van zorgtaken, gender-gerelateerde issues tegenover de moeder²⁸, afwezigheid van ouders door werk elders), de gemeenschap waarin het kind opgroeit (zoals arbeidsmigratie door bedrijvigheid of verlies van landrechten door industrialisatie) of leven in conflictgebieden;
- B. het gezag van de (lokale/nationale) overheid in het land waar de bedrijfsactiviteiten plaatsvinden, inclusief mate van wetgeving en rechtshandhaving (zoals verbod op kinderarbeid, handhaving milieunormen), en de beschikbaarheid van publieke voorzieningen zoals onderwijs en gezondheidszorg²⁹.

In de tabel op de volgende pagina worden per CRBP specifieke *risicofactoren* genoemd.

²⁰ <https://www.childrensrightsatlas.org/industry-analysis/food-and-beverage/overview/>

²¹ Inclusief bosbouw, veehouderij, visserij & aquacultuur, zie <https://www.ilo.org/ipecc/areas/Agriculture/lang--en/index.htm>

²² <https://www.childrensrightsatlas.org/industry-analysis/extractives/overview/>

²³ <https://www.ilo.org/ipecc/areas/Miningandquarrying/lang--en/index.htm>

²⁴ <https://www.childrensrightsatlas.org/industry-analysis/ict/overview/>

²⁵ <https://www.childrensrightsatlas.org/industry-analysis/food-and-beverage/overview/>

²⁶ <https://archive.crin.org/en/library/publications/health-childrens-rights-and-pharmaceutical-industry.html>

²⁷ <https://www.childrensrightsatlas.org/industry-analysis/ict/overview/>

²⁸ Met deze term wordt bedoeld op omstandigheden op het werk die direct of indirect ten nadele werken van (aanstaande) moeders, zoals ontslag bij zwangerschap, onveilige werkomstandigheden, gebrek aan mogelijkheden om borstvoeding te geven etc.

²⁹ Zie voor meer data over landen ook: <https://www.childrensrightsatlas.org/>

2. Hulp bij de toepassing van due diligence

2.1 Inbedden van ESG in relevant beleid en managementsystemen

Op basis van de 10 CRBP's kunnen criteria worden geformuleerd op basis waarvan beleggingen kunnen worden beoordeeld op het respecteren van kinderrechten³⁰. In onderstaande tabel staan in de rechterkolom per CRBP criteria opgenomen die dienen als hulpmiddel bij het formuleren van beleid door het pensioenfonds (zoals het vaststellen van de grens waaronder het pensioenfonds kan besluiten beleggingen niet op te nemen in de beleggingsportefeuille en/of de grens waarbij het fonds kan besluiten bij bestaande beleggingen tot engagement of uitsluiting over te gaan)³¹.

Het pensioenfonds dient de geselecteerde kinderrechten-criteria toe te voegen aan zijn set ESG-criteria, die hij integreert in zijn dagelijkse beleggingsproces (ESG-integratie).

CRBP	RISICOFACTOREN	CRITERIA (respecteren van kinderrechten) ³²
1: algemeen	Geen of onvoldoende besef van impact bedrijfsprocessen op kinderrechten Geen of onvoldoende integratie van kinderrechten in managementprocessen Relatie tussen werk ouders en impact op kinderrechten wordt niet of onvoldoende gelegd	• In beleid worden kinderrechten erkend • Verwijzing naar IVRK en CRBP's als het raamwerk op basis waarvan risico's in relatie tot kinderrechten worden beoordeeld • De due diligence stappen zijn met een focus op (potentiële) impact op kinderrechten geïmplementeerd in de relevante managementprocessen • Kinderen worden erkend als stakeholders in stakeholderengagementprocessen (artikel 12 IVRK). Er moet rekening mee worden gehouden dat risico's voor meisjes en jongens verschillend kunnen zijn. • Processen voor het realiseren van herstel en verhaal (inclusief klachtenmechanismen) moeten geschikt en toegankelijk zijn voor meisjes en jongens, hun families en degenen die hun belangen vertegenwoordigen
2: kinderarbeid	Armoede, lage beschikbaarheid of kwaliteit van scholen, zwak bestuur, arbeidsmigratie op hoog niveau, discriminatie minderheidsgroepen, prevalentie van informele	• Verbod op kinderarbeid voor kinderen tot 15 jaar; • Verbod op de ernstigste vormen van kinderarbeid voor kinderen tussen 15 en 18 jaar;

³⁰ Zie ook het rapport 'Children's rights in policies and codes of conduct – A tool for companies' van Save the Children, UN Global Compact en Unicef: <https://resourcecentre.savethechildren.net/library/childrens-rights-policies-and-codes-conduct-tool-companies>

³¹ De toepasbaarheid van deze criteria zal vanzelfsprekend afhankelijk zijn van de bedrijfssector, het productieland en de risicofactoren aldaar.

³² Voor voorbeelden van criteria/ indicatoren voor de sectoren ICT, voedselmarketing en de mijnbouw/extractiesector en met betrekking tot het omgaan met risico's in de toeleveringsketen van bedrijven, zie ook het rapport '[Investor Guidance on Integrating Children's Rights into Investment Decision Making](#)' van Sustainalytics en Unicef

	economie, hoog aantal jonge werknemers, verplichte studentstageprogramma's vanuit overheid, gebrek aan respect voor vrijheid van vereniging en collectieve onderhandelingen Gebruik van gevaarlijke materialen of hulpmiddelen in werk; werk op grote hoogte of diepte; ontbreken of niet gebruiken van veiligheidskleding of materialen.	• Voorzieningen t.b.v. (fysieke, psychische en morele) veiligheid van kinderen vanaf de minimumleeftijd; • Implementatie van effectieve systemen om ervoor te zorgen dat voldaan wordt aan bovenstaande criteria; • Instellen van monitoring- en remediation mechanisme in geval kinderarbeid wordt geconstateerd³³; • Bovenstaande criteria gelden ook voor toeleveranciers en (hun) onderaannemers;
3: waardig werk	Hoge mate van arbeidsmigratie, lange werktijden, extreme werkdruk, Onvoldoende voorzieningen voor ouders om naast werk oudertaken te vervullen, genderdiscriminatie	• Waardig werk voor kinderen vanaf de minimumleeftijd, inclusief aanbieden leertrajecten; • Toepassing van zero-tolerance beleid ten aanzien van intimidatie en uitbuiting van jonge werknemers en specificatie van de maatregelen die zijn getroffen om hen te beschermen tegen discriminatie, geweld en misbruik; • Bescherming tegen ontslag en verbod op discriminatie van werknemers op basis van moederschap en met betrekking tot werknemers met gezinsverantwoordelijkheden³⁴; • Garantie dat zwangere vrouwen of vrouwen die borstvoeding geven geen werk hoeven te verrichten dat een risico vormt voor de gezondheid van moeder of kind; • Voorzieningen voor ouders mbt zorgtaken waaronder aanpassing werktijden en voorzieningen voor moeders mbt verlof, ziekte als gevolg van zwangerschap of bevalling en geven van borstvoeding tijdens werktijden; • Instellen en naleving gedragscodes³⁵; • Trainingen voor leidinggevendenden t.a.v. jonge werknemers; • Toegankelijk en geschikt klachtenmechanisme;

³³ Ten aanzien van kinderarbeid is een specifieke tool ontwikkeld, het zogeheten Child Labour Monitoring and Remediation System (CLMRS) . Doel is kinderarbeid te identificeren en de kinderen te laten instromen in onderwijs of een leer-werktraject. Zie bijv. <https://cocoainitiative.org/news-media-post/a-look-into-the-child-labour-monitoring-and-remediation-system-clmrs/>

³⁴ Zie [ILO conventie no. 183](#) (t.a.v. bescherming van moederschap) en [ILO conventie no. 156](#) (t.a.v. werknemers met gezinsverantwoordelijkheden)

³⁵ Zie het rapport '[Children's rights in policies and codes of conduct – A tool for companies](#)' van Save the Children, UN Global Compact en Unicef

4: veiligheid bij zakelijke activiteiten	Bedrijven, leveranciers of onderaannemers zijn gevestigd in een gebied waar uitbuiting van kinderen veel voorkomt; personeel komt door de aard van de bedrijfsactiviteiten in contact met kinderen	• Verplichting tot ondertekening en implementatie gedragscode tbv bescherming van kinderen³⁶; • Toepassing van zero tolerance beleid ten aanzien van geweld, uitbuiting en misbruik van kinderen, niet beperkt tot seksuele uitbuiting; • Verbod op het gebruik van bedrijfsfaciliteiten, creditcards en zakelijke accounts voor kindermisbruik op internet of voor sekstoerisme tijdens (dienst)reizen; • Soortgelijke condities contractueel vastleggen voor toeleveranciers en zakenpartners;
5: Veilige producten en diensten	Gebrek aan regelgeving of naleving m.b.t. veiligheid of gezondheid van producten, kinderen worden blootgesteld aan of gebruiken onveilige of ongezonde producten, kinderen zijn betrokken bij het testen, producten/diensten hebben potentiële of onbedoelde doeleinden om geestelijk, moreel of lichamelijk letsel te veroorzaken; Voeding of medicijnen zijn niet voorhanden of niet beschikbaar voor bepaalde groepen kinderen	• Naleving (eventuele) nationale regelgeving, internationale en industriestandaarden op het gebied van veiligheid en kwaliteit en WHO Codes en standpunten, inclusief monitoring^{37,38}; • Duidelijke veiligheidsrichtlijnen op en kwaliteitsborgingsprocessen voor testen waarbij kinderen betrokken zijn; • Vastgelegde leeftijdsgrenzen voor bepaalde producten en leeftijdseisen voor toezicht door volwassenen; • Klanten worden geïnformeerd over de juiste manier om producten te gebruiken om kinderen te beschermen en worden gewaarschuwd voor risico's voor de veiligheid van kinderen; • Bescherming van het recht van kinderen op privacy en verbod op het delen van persoonlijke gegevens zonder toestemming van de ouders; • Aanwezigheid van een laagdrempelig klachtenmechanisme voor klanten en het grote publiek; • Gedetecteerde gezondheidsrisico's worden bekend gemaakt en opgelost; • Voorwaarden en bepalingen over 'acceptabel gebruiksbeleid' om expliciet het standpunt van het bedrijf te vermelden ten aanzien van misbruik van haar producten of diensten waarbij kinderen kunnen worden uitgebuit of misbruikt;

³⁶ Zie het rapport '[Children's rights in policies and codes of conduct – A tool for companies](#)' van Save the Children, UN Global Compact en Unicef

³⁷ Zie ook Access to Nutrition Index <https://www.accesstonutrition.org/>

³⁸ Zie ook Access to Medicine Index <https://accesstomedicinefoundation.org/access-to-medicine-index>

6: Marketing en advertenties	Kinderen worden aangesproken als consument; er is een gebrek aan regelgeving met standaarden hoe kinderen worden benaderd of getoond in advertenties; sociale medianetwerken worden op grote schaal gebruikt in marketing om kinderen te bereiken	Opstellen van marketingcodes, en implementatie en monitoring³⁹ inclusief: • Referentie naar nationale voorschriften en branchespecifieke gedragscodes met betrekking tot marketing voor kinderen en hoe het bedrijfsbeleid voldoet aan of in overeenstemming is hiermee (bijvoorbeeld naleving van WHO aanbevelingen voor marketing van voedsel en dranken); • Schets van de inzet mbt verantwoorde marketing en productetikettering die ervoor zorgt dat ouders en kinderen in staat zijn om weloverwogen keuzes te maken (zoals verklaringen over de minimumleeftijd); • Duidelijke beleidsverklaring over de noodzaak van toestemming voor informatie (inclusief foto's) die verzameld wordt van kinderen en gebruikt of opgeslagen wordt; • Verantwoord gebruik van kinderen als 'merkambassadeurs' en in peer-to-peer marketing;
7: Milieu en landrechten	Milieuvervuilende omgeving, onttrekken van natuurlijke bronnen uit gebied, ontbreken van beschermende wetgeving of gebrek aan handhaving. Ontbreken kadasters, eigendomspapieren, ontheemde gezinnen als gevolg van bedrijfsactiviteiten, overbevolkte gebieden met veel gezinnen die in armoede leven	• Environmental Impact Assessment (EIA) en op basis daarvan plan van aanpak ter preventie, mitigatie en herstel, met specifiek aandacht voor kwetsbaarheid van kinderen voor milieuvervuiling; • Klachtenmechanisme en compensatieregeling vaststellen voor milieu- en gezondheidsschade; • Duidelijke beleidsverklaring mbt verantwoord(e) grondverwerving en -gebruik; • Er wordt zorggedragen dat middelen van bestaan en basisvoorzieningen van kinderen en hun families niet worden aangetast; • Commitment en procedures t.b.v. stakeholderengagement met bevolking, inclusief inheemse volkeren, vrouwen en kinderen; • Duidelijke beleidsverklaring mbt het huisvestingsbeleid voor werknemers en hun gezinnen die in bedrijfsaccommodaties wonen;
8: Beveiligings-systemen	Door conflicten getroffen zones en gebieden, landelijke en afgelegen gebieden, gebieden met hoge criminaliteit, landen	• Verbod op het rekruteren en inzetten van minderjarigen voor bewakingsactiviteiten; • Ontwikkeling en naleving van gedragscode voor private veiligheidsdiensten⁴⁰ waaronder verbod

³⁹ <https://iccwbo.org/global-issues-trends/responsible-business/marketing-advertising/marketing-and-advertising-to-children/>

⁴⁰ Zie bijvoorbeeld http://www.icoca.ch/en/the_icoc#h-review en <https://www.voluntaryprinciples.org/the-principles/>

	zonder jeugdrechtssysteem (met gevaar toepassing volwassenenrecht)	op fysieke straffen, andere vernederende behandeling of bestraffing en kindermisbruik, en inclusief procedures voor het op een juiste manier omgaan met kinderen die verdacht worden van een misdrijf⁴¹; • Zero-tolerance beleid mbt het niet naleven van deze gedragscode; • Training voor private veiligheidsdiensten mbt het naleven van de gedragscode; • Verbod op het inhuren van personeel dat mensenrechten-schendingen heeft begaan of hieraan heeft bijgedragen;
9: Noodsituaties	Noodsituaties als gevolg van bijvoorbeeld conflict, politieke instabiliteit, voedselonzekeerheid, natuurgeweld, of epidemieën	• Erkenning van verhoogde risico (ook in de keten) op kinderrechtschendingen in noodsituaties, met speciale aandacht voor kinderen met handicap, migrantenachtergrond, alleenstaande minderjarigen en meisjes; • Voorzorgsmaatregelen voor bescherming van de rechten van kinderen in door conflicten getroffen gebieden, en wijze van samenwerking met andere partijen (overheid, NGO's etc); • Training voor werknemers en zakenpartners mbt respect voor kinderrechten in door conflicten getroffen gebieden; • Aandacht voor de specifieke behoeften van kinderen in noodsituaties die zich voordoen als gevolg van bedrijfsactiviteiten;
10: Inspanningen gemeenschap en overheid	Onvoldoende empowerment bevolking om bescherming van kinderrechten bij bestuur doorgevoerd te krijgen, zwak bestuur, corruptie, belastingontduiking, grote informele sector, armoede	• Respecteren van overheid en gemeenschap, naleving van regels, inclusief belasting betalen; • Zero tolerance beleid ten aanzien van corruptie • Waarborg de belangen van kinderen in alle initiatieven voor de gemeenschap.

⁴¹ Zie IVRK artikel 37: <https://www.kinderrechten.nl/kinderrechten-vw/artikel-37-bescherming-foltering-en-vrijheidsberoving/>

2.2 Identificeren en beoordelen van daadwerkelijke en potentiële negatieve impact in de beleggingsportefeuille en bij potentiële beleggingen

Identificatie van risico's ten aanzien van kinderrechten

Op de beleggingsportefeuille wordt een *screening* op kinderrechten-risico's uitgevoerd (risico-analyse), om vast te stellen welke bedrijven in de beleggingsportefeuille met risico's ten aanzien van kinderrechtenschendingen te maken hebben en te beoordelen of aan de door het pensioenfonds geformuleerde kinderrechtencriteria wordt voldaan.

Prioritering van risico's ten aanzien van kinderrechten

Op basis van de resultaten die voortkomen uit de screening, zal er naar verwachting een prioritering moeten worden toegepast. Bij het prioriteren van de risico's die voortvloeien uit deze screening, geldt dat de mate van aantasting van kinderrechten (salience) wordt bepaald door de omvang (d.w.z. het aantal kinderen dat wordt geraakt), de duur en de ernst van de schending. Tevens dient de onomkeerbaarheid van de schending of het risico daarop te worden meegewogen. In geval van kinderrechten speelt het feit dat de impact als gevolg van bedrijfsactiviteiten in veel gevallen niet of moeilijk kan worden hersteld (en daarmee dus als onomkeerbaar wordt beschouwd) een belangrijke rol bij de prioritering van de risico's. De prioritering van risico's zal de vervolgstategie van de investeerder bepalen.

Ten aanzien van de op deze wijze benoemde 'most salient issues' is het aan het pensioenfonds om een afweging te maken tussen het aangaan van engagement met de betreffende onderneming om deze ertoe te bewegen om door middel van een plan van aanpak de schending te beëindigen (of het risico op schendingen te verminderen), versus het op voorhand uitsluiten van de onderneming.

1. Negatieve impacts voorkomen en/of mitigeren

Op basis van de uitkomsten van de screening en de interpretatie van de uitkomsten, kan het pensioenfonds:

- a) zijn stemgedrag actief hierop afstemmen;
- b) overgaan tot het voeren van engagement met de betreffende bedrijven
- c) overgaan tot uitsluiting;
- d) initiatieven beoordelen t.a.v. impactbeleggen;
- e) kiezen voor een andere sectorallocatie;
- f) Niets doen – in geval van 'lage prioriteit' risico's.

Door het **stemmen** op aandeelhoudersvergaderingen kan het pensioenfonds invloed uitoefenen op het beleid van de betreffende bedrijven waar (risico's op) kinderrechtenschendingen aanwezig zijn. Zo kan het fonds resoluties steunen of indienen, gericht op bescherming van kinderrechten die in relatie met de betreffende bedrijfsactiviteiten in het geding zijn.

Engagement op kinderrechten houdt in dat het pensioenfonds het gesprek aangaat met bedrijven waarin het belegt die niet voldoen aan het kinderrechtenbeleid van het fonds. Doel is om structurele verbeteringen bij de betreffende onderneming te realiseren. De voorkeur gaat uit naar het aangaan van het gesprek in samenwerking met zoveel mogelijk gelijkgezinde (institutionele) beleggers in

hetzelfde bedrijf. Naarmate het vertegenwoordigde beleggingskapitaal groter is, neemt de invloed die op het bedrijf in kwestie kan worden uitgeoefend immers toe⁴².

Voorbeelden van engagementvragen zijn⁴³:

- Is nagedacht over het verband tussen de activiteiten van het bedrijf en kinderrechten en de mogelijke reputationele en financiële gevolgen hiervan voor het bedrijf?
- Heeft het bedrijf een beleid op kinderrechten met specifieke referenties naar internationale verdragen en richtlijnen met betrekking tot kinderrechten (zoals de IVRK, CRBP's en ILO-verdragen No. 138 en 182) en mensenrechten?
- Is het beleid geïntegreerd in de managementsystemen en overige bedrijfsprocessen van het bedrijf?
- Is het beleid op kinderrechten gebaseerd op een grondig due diligence proces?
- Zijn kinderrechten meegenomen in de impact assessment (d.w.z. zijn hierbij specifieke kinderrechten-indicatoren opgenomen) en wat zijn daarvan de uitkomsten? Welke data zijn op basis daarvan beschikbaar?
- Welke stappen zijn tot dusver genomen om risico's gerelateerd aan kinderrechten te mitigeren en in de toekomst te voorkomen?
- Is er sprake (geweest) van daadwerkelijke impacts op kinderrechten, en zo ja, zijn deze impacts geremedieerd (is er herstel en verhaal geboden aan de slachtoffers)?
- Hebben er (lokale) stakeholderbijeenkomsten plaatsgevonden en zijn kinderen en/of jongeren (en anderen die de rechten van kinderen behartigen zoals kinderrechtenexperts) daarbij uitdrukkelijk betrokken? Zo ja, wat is daarvan de uitkomst geweest? Zo nee, waarom niet?
- Zijn er klachtenmechanismen (Operational Level Grievance Mechanisms) die geschikt en toegankelijk zijn voor kinderen en jongeren? En hebben (de meest risicovolle) leveranciers deze ook?
- Wat is het plan van aanpak en met welke tijdslijn? Welke key performance indicators (KPI's) zijn daarbij geformuleerd?
- Welke eventuele deskundigen, NGO's, lokale stakeholders zullen bij de uitvoering periodiek worden geraadpleegd?
- Hoe zal de monitoring van het plan van aanpak worden uitgevoerd? Gebruikt het bedrijf specifieke monitoringsmethodieken met betrekking tot kinderrechten?
- Hoe zal de effectiviteit van het plan van aanpak worden beoordeeld?
- Communiqueert het bedrijf publiekelijk over de aanpak m.b.t. risico's ten aanzien van kinderrechten?

Wanneer het engagement binnen een redelijke termijn (bijvoorbeeld 3 jaar) geen of onvoldoende resultaten oplevert, of wanneer een bedrijf betrokken blijkt te zijn bij praktijken die ingaan tegen het beleid van het pensioenfonds, dan kan het pensioenfonds besluiten het bedrijf **uit te sluiten** van

⁴² Platforms voor samenwerking is bijvoorbeeld het [Platform Living Wage Financials](#)

⁴³ Het rapport '[Investor Guidance on Integrating Children's Rights into Investment Decision Making](#)' van Sustainalytics en Unicef biedt aanvullende voorbeelden van engagement vragen voor de sectoren ICT, voedselmarketing en de mijnbouw/extractiesector en voor het omgaan met risico's in de toeleveringsketen van bedrijven

beleggingen. Algemene richtlijnen voor uitsluiten zijn er niet, maar zal grotendeels afhangen van de principes van de investeerder zelf⁴⁴.

Een financiële instelling kan (op specifieke terreinen) ook inzetten op het realiseren van een verdergaande of positieve impact en de bevordering van kinderrechten *ondersteunen*. Er zijn vanuit de praktijk veel voorbeelden van positieve engagement op kinderrechten⁴⁵. In de tabel hieronder worden per CRBP voorbeelden benoemd. Het pensioenfonds kan deze inzet integreren in het ESG-beleid.

CRBP	POSITIEVE ENGAGEMENT (Ondersteunen van kinderrechten)
1: algemeen	• De bevordering van kinderrechten ondersteunen door middel van inzetten kernkwaliteiten of -activiteiten van bedrijf • Positieve invloed uitoefenen op partners of andere stakeholder • Sociale investeringen doen • Rol van pleitbezorger richting overheid
2: kinderarbeid	• Committeren aan het ondersteunen van programma's en initiatieven die bijdragen aan structuren voor sociale bescherming • Zich verbinden tot samenwerking met regeringen, partners en anderen om onderwijs te bevorderen • Middels engagement bevorderen van leefbaar loon • Goede omstandigheden op de werkplek vastleggen voor groep 15-18 jarigen
3: waardig werk	• Zich ertoe verbinden jonge werknemers boven de minimumleeftijd te werven, inclusief opleiding- en trainingsmogelijkheden, met name in gebieden met hoge jeugdwerkloosheid • Vastleggen van gezinsvriendelijke arbeidsvoorwaarden
4: veiligheid bij zakelijke activiteiten	N/A
5: Veilige producten en diensten	• Betrokkenheid bij nationale, internationale en industriële normen inzake veiligheid en kwaliteit, inzetten op leeftijdsbeperkingen voor gebruik van producten, zich verplichten om misbruik van producten/diensten die schadelijk zijn voor kinderen te verminderen, positieve levensstijlen en attitudes aan te moedigen, toegang en aanwezigheid van voeding en medicijnen die van belang zijn voor ontwikkeling en overlevingskansen • Samenwerken in publieke-private initiatieven t.b.v. eliminatie industriële transvetten⁴⁶
6: Marketing en advertenties	• Inzetten op het verspreiden van informatie die zorgt voor weloverwogen keuzes door ouders en kinderen en gezond gedrag bevorderen
7: Milieu en landrechten	• Opzetten fonds ten behoeve van herstellende werkzaamheden na beëindiging bedrijfsactiviteiten

⁴⁴ Uit de praktijk blijkt bijvoorbeeld dat voor sommige investeerders het voorkomen van kinderarbeid een uitsluitingsgrond vormt, terwijl dit bij andere investeerders een reden is voor een engagementtraject, tenzij er sprake is van een zeer ernstige vorm van kinderarbeid.

⁴⁵ Zie bijvoorbeeld de voorbeelden in het rapport '[Children's rights in policies and codes of conduct – A tool for companies](#)' van Save the Children, UN Global Compact en Unicef

⁴⁶ <https://www.who.int/news-room/detail/23-04-2019-fats-oils-food-and-food-service-industries-should-join-global-effort-to-eliminate-industrial-trans-fat-from-processed-food-by-2023>

8: Beveiligings-systemen	N/A
9: Noodsituaties	Ondersteun kinderrechten door samenwerking met (lokale) autoriteiten en hulporganisaties, afhankelijk van de lokale behoefte
10: Inspanningen gemeenschap en overheid	Commitment om met lokale overheid samen te werken aan investeringen in gemeenschap Invloed aanwenden d.m.v. dialoog om overheid te overtuigen kinderrechten te beschermen

Voorbeelden van **impactbeleggen** in relatie tot kinderrechten kunnen bijvoorbeeld *micro-finance* projecten zijn, gericht op het leefbaar loon van of voorzieningen voor de ouders, hetgeen kan leiden tot meer financiële draagkracht voor het gezin waarin het kind opgroeit⁴⁷. Of gedacht kan worden aan *micro-insurance* projecten in lage- en middeninkomenslanden of *impact bonds*⁴⁸ gerelateerd aan klimaatverandering⁴⁹ en gericht op '*disaster risk reduction and resilience*'⁵⁰, hetgeen kinderen in gebieden waar de gevolgen van klimaatverandering het meest gevoeld worden ten goede kan komen.

2.3 Monitoring van implementatie en resultaten

Bij de monitoring van het due diligence beleid dient speciale aandacht te worden besteed aan:

- De manier waarop de gekozen criteria voor kinderrechten effectief zijn toegepast in de *screening* van beleggingen op themariscico's en de keuzes waartoe deze hebben geleid;
- De voortgang en de resultaten van de gekozen engagement en/of mitigatiestrategie met betrekking tot kinderrechten. De beschikbaarheid van data en het hanteren van *key performance indicatoren (KPI's)* is hierbij van belang. De KPI's kunnen worden afgeleid van de gekozen criteria.

2.4 Transparantie en communicatie over de aanpak

Het pensioenfonds moet verantwoording afleggen voor het gekozen kinderrechtenbeleid en de implementatie daarvan. Hierbij is het van belang dat er goed wordt nagedacht over de indicatoren (KPI's) die dit proces zo transparant mogelijk in kaart brengen (taxonomie).

Ook kan een pensioenfonds pro-actief communiceren over engagementactiviteiten of uitsluitingen. Dit kan immers een belangrijk signaal afgeven aan andere investeerders, het bedrijf in kwestie en de eigen klanten. Communicatie mag geen risico's voor betrokken belanghebbenden of personeel, inclusief kinderen, inhouden.

⁴⁷ Bijvoorbeeld: <https://www.idhsustainabletrade.com/initiative/smallholder-finance-facility/>

⁴⁸ Bijvoorbeeld: <https://www.ebrd.com/news/2019/worlds-first-dedicated-climate-resilience-bond-for-us-700m-is-issued-by-ebrd-.html>

⁴⁹ Bijvoorbeeld: <https://www.microinsurancenetwerk.org/our-commitment-address-climate-change>

⁵⁰ Ziet op klimaatadaptatiemaatregelen, met als doel de impact als gevolg van klimaatverandering (bijvoorbeeld langdurige onderbreking van educatie als gevolg van vernietigende orkanen) te verkleinen en de weerbaarheid van mensen in de getroffen gebieden te vergroten

2.5 Aandringen op of bijdragen aan herstel en verhaal

Als een bedrijf waarin een pensioenfonds belegt een negatieve impact heeft op kinderrechten wordt het pensioenfonds geacht om de invloed die hij op het bedrijf heeft, aan te wenden, zodat het bedrijf ertoe wordt bewogen om gepaste maatregelen voor herstel te nemen. Wat kinderrechten betreft is het hierbij onder meer van belang dat processen voor het realiseren van herstel en verhaal (inclusief klachtenmechanismen 'Operational Level Grievance Mechanisms') geschikt en toegankelijk zijn voor meisjes en jongens, hun families en degenen die hun belangen vertegenwoordigen. Met betrekking tot kinderarbeid kan een pensioenfonds bedrijven bijvoorbeeld wijzen op het Child Labour Monitoring and Remediation System (CLMRS). Doel hiervan is om kinderarbeid te identificeren en de kinderen te laten instromen in onderwijs of een leer-werktraject⁵¹.

⁵¹ Zie bijv. <https://cocoainitiative.org/news-media-post/a-look-into-the-child-labour-monitoring-and-remediation-system-clmrs/>